

CHARLES C. RAGIN

DRUŽBOSLOVNO
RAZISKOVANJE

Enotnost in raznolikost metode

Ljubljana, 2007

Naslov izvirnika:
Charles C. Ragin
CONSTRUCTING SOCIAL RESEARCH.
The Unity and Diversity of Method
Copyright ©1994 by Pine Forge Press

Slovenska izdaja:
Charles C. Ragin
DRUŽBOSLOVNO RAZISKOVANJE
Enotnost in raznolikost metode

Izdajatelj FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
Za založbo Hermina Krajnc

Copyright © za slovenski izdajo po delih in v celoti FDV 2007, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

1. natis 300 izvodov

Knjižna zbirka OST
Urednika zbirke Maca Jogan in Anton Kramberger
Uredniški odbor Maša Filipovič, Aleksandra Kanjuo Mrčela,
Franc Mali, Srečo Dragoš

Prevajalci: Mitja Hafner Fink, Tina Kogovšek, Samo Uhan,
Bojana Lobe, Valentina Hlebec
Prevod uredil dr. Mitja Hafner Fink
Jezikovni pregled Dora Mali

Oblikovanje naslovnice OINK! design
Prelom B&V Co.
Tisk Litera Picta

Izid knjige sta finančno podprla Agencija za raziskovalno dejavnost
Republike Slovenije in Učbeniški sklad Fakultete za družbene vede.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

303

RAGIN, Charles C.
Družboslovno raziskovanje : enotnost in raznolikost metode /
Charles C. Ragin ; urednik Mitja Hafner Fink ; prevajalci Mitja
Hafner Fink ... [et al.]. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede,
2007. - (Knjižna zbirka Ost)

Prevod dela: Constructing social research

ISBN 978-961-235-296-7

235098112

KAZALO

<i>O avtorju</i>	7
<i>Predgovor k slovenski izdaji</i>	9
<i>Predgovor avtorja</i>	11
■ PRVI DEL	
ELEMENTI DRUŽBOSLOVNEGA RAZISKOVANJA	15
1. Kaj je družboslovno raziskovanje	20
Uvod.....	20
Nekateri konvencionalni pogledi na družboslovno raziskovanje	23
Družboslovno raziskovanje in drugi načini prikazovanja družbenega življenja	32
Novinarstvo in družboslovno raziskovanje: podobnosti	34
V čem so družboslovne raziskave drugačne.....	37
Sklep.....	43
2. Cilji družboslovnega raziskovanja	46
Uvod.....	46
Sedem poglobitvinih ciljev	49
Vez med cilji in strategijami.....	63
Družbena narava družboslovnega raziskovanja.....	68
3. Potek družboslovnega raziskovanja: ideje in izkustveno gradivo	70
Uvod.....	70
Preprost model družboslovnega raziskovanja	72
Procesi in strategije družboslovnega raziskovanja	88
Izziv za družboslovno raziskovanje.....	91
■ DRUGI DEL	
STRATEGIJE DRUŽBOSLOVNEGA RAZISKOVANJA	93
4. Uporaba kvalitativnih metod za preučevanje skupnih lastnosti	97
Uvod.....	97
Cilji kvalitativnega raziskovanja	99
Proces kvalitativnega raziskovanja.....	101
Uporaba kvalitativnih metod.....	106
Preučevanje enega samega primera	116
Sklep.....	117

5. Uporaba primerjalnih metod za preučevanje raznolikosti	118
Uvod	118
Primerjava z drugimi raziskovalnimi strategijami.....	120
Cilji primerjalnega raziskovanja.....	121
Proces primerjalnega raziskovanja	125
Uporaba primerjalnih metod	128
Sklep.....	142
6. Uporaba kvantitativnih metod za raziskovanje sočasnega spreminjanja (kovariacije)	143
Uvod.....	143
Cilji kvantitativnega raziskovanja	145
Primerjava s kvalitativnim in primerjalnim raziskovanjem	149
Proces kvantitativnega raziskovanja	151
Uporaba kvantitativnih metod.....	157
Sklep.....	165
SKLEPNA BESEDA: Obedi družboslovnega raziskovanja	167
<i>z Mary Driscoll</i>	
DODATEK: Računanje koeficientov korelacije	181
<i>Literatura</i>	191
<i>Slovarček / stvarno in imensko kazalo</i>	201

O AVTORJU

CHARLES C. RAGIN je profesor za sociologijo in politične vede na oddelku za sociologijo Univerze Arizona (University of Arizona, Tucson, ZDA). Pred tem je poučeval še na Indiana University in na Northwestern University ZDA. Njegovo raziskovanje in poučevanje se osredotoča predvsem na področje družboslovne metodologije. V tem okviru velja za vodilnega avtorja in nedvomno avtoriteto za metodologije sodobnega primerjalnega družboslovnega raziskovanja. Toda njegov prispevek je pomemben za razvoj družboslovne metodologije nasploh, saj uspešno, z razvojem konkretnih raziskovalnih pristopov, presega nasprotje med kvalitativnim in kvantitativnim pristopom. Tako s knjigo *The Comparative Method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies* (University of California Press, 1987), za katero je leta 1989 prejel nagrado Steina Rokkana, ki jo podeljuje International Social Science Council of UNESCO, velja za utemeljitelja t. i. »kvalitativne primerjalne analize« (QCA), temelječe na principih Boolove algebre. Z delom *Fuzzy-Set Social Science* (University Chicago Press, 2000) je svoj pristop na področju primerjalnega raziskovanja še nadgradil. Kot soavtor pa je sodeloval tudi pri razvoju dveh programov za analize, ki jih je utemeljil v omenjenih delih (QCA, fs/QCA 2.0).

(Spletna stran C. Ragina: <http://www.u.arizona.edu/~cragin/cragin/>)

PREDGOVOR K SLOVENSKI IZDAJI

Razvoj sodobnega družboslovnega raziskovanja je od samih začetkov utemeljevanja znanstvenega raziskovanja družbe pri pozitivistih spremljala neprestana razprava o »pravilnem« pristopu. Ta razprava se je najbolj izostrila v »sporu« med zagovorniki kvalitativnega in kvantitativnega pristopa. V določenem obdobju se je celo zdelo, da je med obema pristopoma nepremostljiva pregrada, a se je počasi začela podirati. Danes se tako srečujemo s pristopi, ki v isti raziskavi kombinirajo načela, metode in tehnike nekoč »nezdružljivih« raziskovalnih paradigem in tako gradijo nove pristope. Lahko rečemo, da knjiga Charlesa Ragina ponuja enega od zelo posrečenih pogledov na družboslovno raziskovanje, ki izraža prav to preseganje nasprotij med različnimi pristopi. Uspeva mu različne prakse družboslovnega raziskovanja povezati s skupnimi spoznavnimi in etičnimi načeli ter jih tako razumeti kot »družno potovanje« s skupnim ciljem – neprestano skrbjo za kakovost človekovega (družbenega) življenja.

Prav ta avtorjev pristop pa je povzročal tudi nemalo težav pri prevajanju, saj je bilo treba včasih »pozabiti« na že ustaljeno slovensko družboslovno metodološko terminologijo in iskati nove prevode za izraze, ki jih je na novo uvedel tudi avtor. Predvsem gre tu za tiste novosti, s katerimi je poskušal pokazati na enotnost družboslovne metode, torej za izraze, s katerimi je iskal nekakšen skupni imenovalec med obema »poloma« v razvoju sodobne družboslovne metodologije – med kvalitativnim in kvantitativnim pristopom. Tako je ob prvem stiku z besedilom (površnemu) bralcu morda tu ali tam kaj nejasno, lahko tudi dobi vtis, da gre za pretirana poenostavljanja in preveč poljuden pristop. Toda to je le prvi vtis. V resnici je terminologija zelo premišljeno izbrana in povsem dosledna. Avtorju omogoča izraziti bistveno idejo knjige: da je družboslovna metoda v vsej svoji raznolikosti enotna. Da pa bi se izognili nejasnostim in v želji po vzpostavljanju povezav s terminologijo, ki se običajno uporablja v slovenskem družboslovju, smo marsikje postavili v oklepaj alternativne izraze (najpogosteje smo to storili z izrazoma »primer« in »enota«), včasih pa tudi originalne avtorjeve izraze v angleščini. Nekatera pojasnila pa smo dodali tudi v slovarčku, ki ga je avtor že v originalnem besedilu »vgradil« v stvarno in imensko kazalo.

Mitja Hafner Fink

PREDGOVOR AVTORJA

Večina knjig o družboslovnem raziskovanju ponuja preveč ali premalo. Za tiste, ki dajejo preveč, je značilno, da prikazujejo izčrpne popise vsega, kar počnejo družboslovni raziskovalci, še posebej različne načine zbiranja in analize podatkov. Tak pristop daje vtis, da je družboslovno raziskovanje mešanica nepovezanih dejavnosti brez pravega smisla. Knjige, ki dajejo premalo, pa težijo k enodimenzionalnemu prikazovanju družboslovnega raziskovanja. Navadno se srečujemo s prikazovanjem družboslovnega raziskovanja kot početjem, ki je po eni strani zelo podobno raziskovanju v »trdih znanostih«, na primer fiziki, ali po drugi strani početje, ki se približuje humanistiki. Nobena od podob družboslovnega raziskovanja ni točna.

Ta knjiga ne ponuja izčrpnega popisa vseh različnih tehnik zbiranja in analize podatkov, ki jih uporabljajo družboslovci. Knjige, ki tako popisujejo metode, pogosto zmedejo študente; ti na koncu sicer spoznajo veliko različnih »dreves«, a so hkrati izgubljeni v gozdu družboslovnega raziskovanja. Nasprotno ta knjiga ponuja širok in celovit pregled družboslovnega raziskovanja, povabilo na družboslovno raziskovanje, ki razlaga veljavna načela in splošne raziskovalne postopke. Na vprašanje »Kaj je družboslovno raziskovanje?« odgovarja z raznolikimi primeri, ki ponazarjajo aktualno razmišljanje o splošnih temah družboslovne metodologije in logiko analize.

Knjiga je lahko zelo uporabna kot izhodišče pri predmetu o metodah družboslovnega raziskovanja ali pa kot sklepni del poglobljenega oz. zahtevnega uvoda v neko družboslovno znanstveno disciplino. Pri predmetih o metodah družboslovnega raziskovanja je lahko nekakšna protiutež knjigam, ki enodimenzionalno prikazujejo družboslovno raziskovanje (ali kot poskus približevanja raziskovalnim praksam trdih znanosti ali pa kot njihovo zavračanje). Lahko pa je tudi dopolnilo k besedilu, ki v obliki lepljenke želi prikazati veliko raznolikost metod, ki jih uporabljajo družboslovci.

S to knjigo želim predvsem pokazati enotnost v okviru raznovrstnih dejavnosti, ki jih imenujemo družboslovno raziskovanje. Družboslovno raziskovanje želim torej povezati v smiselno celoto. V resnici družboslovno raziskovanje *je* raznoliko. Nekateri družboslovci preučujejo podatke popisa prebivalstva o stotinah tisočih ljudi; drugi se poglobljajo v enega posameznika. Nekateri opazujejo, kaj se dogaja na ulicah danes, drugi poskušajo rekonstruirati življenje pred stoletji. Toda v tej raznolikosti *je* enotnost. V knjigi razložim to enotnost na podlagi posebnih značilnosti družboslovnega raziskovanja kot načina prikazovanja družbenega življenja. Raziskovalci skoraj v vsaki knjigi, članku ali poročilu gradijo prikaze družbenega življenja. To misel

postavim v izhodišče in potem pokažem, kako raziskovalci do svojih prikazov družbenega življenja pridejo na podlagi dialoga med idejami (»teorijo«) in izkustvenim gradivom (»podatki«). Za razliko od drugih načinov prikazovanja družbenega življenja družboslovno raziskovanje skoraj vedno temelji na sistematičnem zbiranju in preučevanju velikih količin izkustvenega gradiva.

Želim se odmakniti od običajnega slikanja družboslovja, ki naj bi ga sestavljala dva nasprotujoča si pola – »kvantitativni« in »kvalitativni«. Na podlagi takega slikanja se potem kvantitativne raziskovalce vidi kot tiste, ki se ukvarjajo s številkami, na primer s frekvencami ali odstotki, medtem ko naj bi se kvalitativni raziskovalci ukvarjali z doživljaji in pomenom, torej s stvarmi, ki jih je lažje in bolje opisati z besedami kakor s številkami. Vendar pa se morajo vsi družboslovni raziskovalci nekako ukvarjati tako z besedami kot s količinami. Razlika med kvantitativnim in kvalitativnim raziskovanjem ni v nasprotju med številkami in besedami, temveč v preprostem dejstvu, da se kvantitativni raziskovalci pri prikazovanju družbenega življenja osredotočajo na povezave med manjšim številom značilnosti pri velikem številu primerov (enot), kvalitativni raziskovalci pa se ukvarjajo s povezavami med velikim številom značilnost v okviru razmeroma majhnega števila primerov. Kljub velikim razlikam med tem dvojim pa sta si obe vrsti raziskovanja podobni v tem, da vsebujeta medsebojno delovanje in prepletanje idej in izkustvenega gradiva.

Ti dve strategiji raziskovanja poglobljeno obravnavam v drugem delu knjige skupaj s tretjo obliko družboslovnega raziskovanja, s primerjalnim pristopom. V marsičem se ta tretji pristop umešča na sredino med prvima dvema pglavitnima pristopoma. Pomen prikaza primerjalnega raziskovanja je tudi v tem, da tako pomagamo porušiti navidezni zid med kvantitativno in kvalitativno strategijo. Povedano drugače, lažje je razumeti enotnost družboslovnega raziskovanja, če se seznanimo še s tretjim pristopom, ki leži med obema bolj običajnim pristopoma. Tako kot kvalitativno raziskovanje se tudi primerjalno raziskovanje bolj podrobno ukvarja s posameznimi primeri. Hkrati pa se primerjalno raziskovanje, tako kot kvantitativno raziskovanje, posveča neposredno razlikam med primeri (enotami), ki jih poskuša prikazati kot smiselne.

Dokler se ti trije pristopi jasno razlikujejo, jih je najbolje razumeti kot različne načine uresničevanja družboslovnega znanstvenega dialoga med idejami in izkustvenim gradivom. Za vsak pristop velja, da so jasne ideje bistvene v procesu oblikovanja prikazov, saj pomagajo raziskovalcem urejati in osmišljati velike količine izkustvenega gradiva, ki je sestavina vsakega znanstvenega raziskovanja družbe.

Do takega pogleda na družboslovno raziskovanje sem prišel postopoma, po mnogih letih in ob pomoči številnih drugih. Med mnogimi, ki so mi pomagali, so tudi profesorji raziskovalne metodologije na dodiplomskem študiju (Gideon Sjöberg in Sheldon Ekland-Olson)

in podiplomskem študiju (David Heise, Patrick Horan in Krishnan Namboodiri) ter moji kolegi in prijatelji z Indiana University (še posebej Larry Griffin, Kriss Drass, Bill Corsaro, Jacques Delacroix in David Zaret) in z Northwest University (preveč jih je, da bi vse naštel, pa vendar so med njimi štirje, ki se jim moram posebej zahvaliti: Mary Driscoll, Howard Becker, Arthur Stinchcombe in Christopher Winship). Med pisanjem knjige so me velikodušno podpirali in vzpodbujali Steve Rutter in Victoria Nelson iz založbe Pine Forge Press in sourednika moje knjižne zbirke, Larry Griffin in Wendy Griswold. Uspešno dokončanje knjige gotovo dolgujem njihovi dobri volji in precejšnjemu zaupanju, da bom knjigo spisal do roka ali pa vsaj približno v roku.

Posebej se moram zahvaliti vsem prijaznim ljudem, ki so prebrali rokopis in mi dali veliko nasvetov, kako surovo besedilo preoblikovati v bolj zaokroženo in urejeno celoto. To so Howard Becker, Mary Driscoll, Larry Griffin, Scott Long, S. Philip Morgan, Arthur Stinchcombe in Peggy Thoits. Prav srečo imam, da mi pomagajo z nasveti tako sposobni ljudje.

Če se kakšna trditev v knjigi zdi še posebej poglobljena ali zanimiva, je prav gotovo nastala na podlagi večplastnega sodelovanja z mojo ženo, Mary Driscoll. Vedno teže ločujem njeno razmišljanje od mojega. Kljub temu v knjigi prepoznam zamisli, ideje, ki jih brez njene pomoči ne bi bilo. Bila mi je v izredno oporo in hkrati oster kritik, ko je z izjemno energijo komentirala osnutke. Ko je postal časovni pritisk prehud, je rešila sklepno poglavje knjige tako, da je pri njem sodelovala kot soavtorica. Mary je prevzela tudi precej mojega deleža skrbi za otroka in drugih vsakdanjih domačih obveznosti. Čutim, da mi ne more spodleteti, če imam njo za zaveznico. Upam, da ji v najinem skupnem življenju vračam dolg in bogatim njeno razmišljanje in pisanje tako, kot ona bogati moje.

Charles C. Ragin

PRVI DEL

ELEMENTI DRUŽBOSLOVNEGA RAZISKOVANJA

Prepogosto imamo za samoumevno nekaj, kar potrebuje razlago. Preprosteje je namreč predpostaviti, da nekaj vemo, kot pa tisto razložiti ali opredeliti.

Tako je tudi z izrazom *družboslovno raziskovanje*. Zdi se, da vemo, kaj je to, ker imamo s tem raziskovanjem pogosto opraviti. Mediji velikokrat poročajo o nezaposlenosti, brezdomstvu, mladinskih samomorih, opuščanju šolanja, stopnji ločitev, naraščajočem etničnem in rasnem nasilju, politični anarhiji, svetovni revščini, demokratizaciji in drugih temah. Ta poročila so zasnovana na delu in teorijah družboslovnih raziskovalcev.

Toda ali se lahko družboslovno raziskovanje jasno loči od drugih načinov zbiranja in prikazovanja informacij? In če se lahko, kako? Kakšne so razlike v poročanju na podlagi vpogleda človeka z ulice in družboslovnega raziskovalca, ki je posvetil veliko časa raziskovanju družbenega življenja na isti ulici. Tako kot drugje sta lahko tudi področje in pomen družboslovnega raziskovanja sporna.

Prvi del knjige *Družboslovno raziskovanje* ponuja številne odgovore na temeljno vprašanje – kaj je družboslovno raziskovanje – in predstavi bistvene značilnosti družboslovne znanosti. Nekatere razlage bistvenih značilnosti poudarjajo posebne lastnosti družboslovnega raziskovanja, na primer idejo, da družboslovni raziskovalci preučujejo družbo kot celoto in ne posameznikove psihe kot psihologi. Druge razlage poudarjajo značilne metode, posebej idejo, da družboslovni raziskovalci uporabljajo analitične tehnike za združevanje informacij iz številnih opazovanj. Ta knjiga ponuja bolj zaokroženo podobo o tem.

Preprosto lahko rečemo, da je družboslovno raziskovanje eden od številnih načinov oblikovanja »prikazov« družbenega življenja. Roman, na primer, je prikaz družbenega življenja, prav tako dokumentarni film. Oba »pripovedujeta o družbi« (Becker 1986: 121–36). Številni različni načini prikazovanja družbenega življenja so družboslovne raziskave, številni niso. Z opredelitvijo družboslovnega raziskovanja kot *enega* izmed številnih načinov prikazovanja družbenega življenja postane očitno, da ima družboslovno raziskovanje veliko skupnega z drugimi načini prikazovanja, na primer z delom pisateljev, novinarjev in ustvarjalcev dokumentarnih filmov. Četudi so prikazi družboslovnih raziskovalcev lahko podobni prikazom drugih, pa ni mogoče spregledati pomembnih razlikujočih lastnosti.

Prvo poglavje kritično presoja pogoste vsakdanje odgovore na

vprašanja o tem, kako se družboslovno raziskovanje razlikuje od drugih načinov prikazovanja družbenega življenja. To zajema (1) predpostavko, da ima družboslovno raziskovanje poseben predmet in da ponuja poseben način razumevanja »družbe«; (2) argument, da družboslovni raziskovalci uporabljajo poseben jezik za pripovedovanje o družbi; in (3) idejo, da se družboslovna raziskava razlikuje od drugih načinov pripovedovanja o družbi tako, da uporablja znanstveno metodo.

V poglavju so tudi primerjave družboslovnega raziskovanja z drugimi načini prikazovanja družbenega življenja. Včasih je težko ločiti različne načine prikazovanja. Ko na primer novinarji raziskujejo problem brezdomstva ali revščine v mestu, v svojih poročilih navajajo enake dejavnike kot družboslovni raziskovalci, ki raziskujejo isto temo. Četudi so podobnosti med družboslovnim raziskovanjem in drugimi načini prikazovanja očitne, pa je zaradi drugih pomembnih lastnosti družboslovna raziskava posebna. Te lastnosti zrcalijo cilje družboslovnega raziskovanja in vpliv teh ciljev na oblikovanje družboslovnih znanstvenih predstavitev.

Drugo poglavje se usmerja na pregled različnih ciljev družboslovnih raziskav, posebej podrobno se ukvarja z nasprotji med različnimi cilji. Družboslovno raziskovanje se prepogosto prikazuje samo kot proces preverjanja splošnih zamisli ali teorij in ustvarjanja širokih ugotovitev ali posplošitev (Hoover 1976). To pomeni, da se družboslovno raziskovanje prikazuje kot »trda znanost«, podobno kot fizika ali kemija, hkrati pa je ključna točka razlikovanja v tem, da se ukvarja s posebnim in zahtevnim predmetom – družbenim življenjem. Vendar so cilji številnih družboslovnih raziskovalcev povsem nasprotni ciljem preverjanja teorij ali posploševanja. Nekateri raziskovalci na primer ponujajo nove razlage zgodovinskih dogodkov, drugi iščejo način, kako bi obrobni skupini v družbi »dali besedo«, nekateri pa poskušajo prepoznati kulturni pomen novih gibanj. Različnost ciljev je treba priznati in raziskati, ker različni raziskovalni cilji vodijo do zelo različnih strategij družboslovnih raziskav.

Tretje poglavje se ukvarja s splošnimi značilnostmi *procesa* družboslovnega raziskovanja – kako družboslovni raziskovalci oblikujejo prikaze družbenega življenja. Družboslovno raziskovanje je tako kot vse drugo raziskovanje organizirano in sistematično, družboslovni raziskovalci pa morajo praviloma slediti načrtu, ki jim omogoča osmisliti pojav, ki ga raziskujejo. Za družboslovne raziskovalce je na primer tipično, da med raziskavo zberejo velike količine izkustvenega gradiva (podatkov). Kakorkoli, vsak človek, vsak dogodek, vsake okoliščine ponujajo potencialno neskončno količino informacij. Kateremu delu informacij naj raziskovalci namenijo pozornost? Kako naj se odločijo? Denimo, da družboslovni raziskovalec z vami opravlja intervju o *vsem*, kar ste naredili včeraj. Dokončanje intervjuja lahko traja tedne dolgo.

Čim bolj so raziskovalčeve izhodiščne ideje (ali »analitični okviri«) eksplicitne, tem bolj jasno ga usmerjajo v tisto, kar je treba raziskati in kar je varno zanemariti glede na neskončnost informacij, ki jih ponuja vsaka situacija ali primer. Četudi je taka pomoč dobrodošla, pa lahko po drugi strani omejuje raziskovalčeve poglede. Zato včasih ideje namerno niso povsem razvite, tako da je lahko raziskovalec dovzeten tudi za nove poglede. Tretje poglavje dokazuje, da je sodelovanje med idejami in podatki skupno vsem strategijam družboslovne raziskave, vendar pa se lahko narava tega sodelovanja od strategije do strategije bistveno razlikuje.